

Het komen en gaan van de Belgisch-Amerikaanse liefde

22 juni 2003

In de nacht van 21 op 22 juni heeft de Belgische regering-in-vorming beslist de genocidewet – correcter: de ‘Wet van 16 juni 1993 betreffende de bestraffing van ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht, zoals gewijzigd bij Wet van 10 februari 1999’ – fundamenteel te herzien. Deze beslissing is het gevolg van drie factoren: ongewoon zware Amerikaanse politieke druk, een verdeeld Belgische front, inherente zwakheden van de wet zelf.

Het was enige tijd geleden dat de Verenigde Staten nog zulke zware druk op België hadden uitgeoefend. Maar helemaal uniek is het nochtans niet. De Belgisch-Amerikaanse relaties blijken sedert de tweede wereldoorlog zo hun hoogtes en laagtes gekend te hebben.

1. 1951-1952: de EDG-episode

In de zomer van 1951 presenteerden Frankrijk en de Verenigde Staten gezamenlijk een project tot ‘Europees leger’ onder de naam ‘Europese Defensiegemeenschap’ (EDG). De Verenigde Staten gingen vervolgens een actieve campagne voeren opdat de West-Europese staten dit project zouden onderschrijven. Naar de woorden van de Belgische ambassadeur in Washington, was de EDG het Elfde Gebod voor de Amerikaanse diplomatie van de regering-Truman.

Om een aantal redenen was België niet te vinden voor dit plan. De regeringt-Pholien, met Paul Van Zeeland als minister van buitenlandse zaken, had een fundamenteel bewaar tegen de aantasting van haar soevereiniteit als gevolg van de supranationale inslag van het voorstel (België was toen nog niet bekeerd tot het supranationalisme).

Om tegenover deze nieuwe ontwikkeling een gezamenlijk standpunt uit te werken, ontmoetten de drie Beneluxlanden elkaar eind oktober 1951. De Amerikaanse ambassadeur in Brussel was van oordeel dat België op die manier een anti-EDG-front tot stand wou brengen. Na contact met van Zeeland rapporteerde hij dat de Belgische regering weliswaar gewonnen was voor de EDG, maar een Europees defensie-minister verwierp omdat die over dezelfde bevoegdheden zou beschikken als de nationale ministers.

Ondanks de vijandige opstelling tegen de supranationale optie achter de EDG meende de Belgische regering dat zij nochtans niet afzijdig kon blijven, uit vrees om de grote mogelijkheden en vooral de Verenigde Staten voor het hoofd te stoten. Herhaaldelijk trachtte België de Amerikanen tevergeefs te overtuigen van de redenen van hun terughoudendheid. Maar Washington was niet overtuigd en begreep niet dat de Benelux-landen niet beseften dat dit een historische kans betekende op een definitieve verzoening tussen Frankrijk en Duitsland.

Tegen eind 1951 was de Belgische tegenwerking zo groot dat het EDG-project volgens sommigen dreigde te zullen mislukken. Een van de Duitse deelnemers aan de onderhandelingen klaagde erover dat België alles wat Europees was aan de EDG van de hand wees, zodat steeds meer stemmen opgingen om de EDG dan maar uit te bouwen zonder de Benelux. Franse en Duitse ambtenaren raadden de Verenigde Staten aan druk uit te oefenen op België, dat beschouwd werd als het meest anti-EDG land van de Benelux. De Verenigde Staten dreigden inderdaad met uitsluiting van België uit de EDG-discussie. Ze lieten verstaan dat wie niet tekende, niet op Amerikaanse economische en militaire hulp moest rekenen – een dreigement waar de Belgische NAVO-ambassadeur André De Staercke het mee eens was; en overwogen financiële pressiemiddelen indien dat nodig mocht blijken. Ook de West-Duitse Adenauer formuleerde tegenover de terughoudendheid van van Zeeland een nauwelijks verholde bedreiging.

Geïsoleerd in Europa en onder sterke druk van de Verenigde Staten, gaf de Belgische regering toe. Op 27 mei 1952 ondertekenden de zes EGKS-landen het EDG-Verdrag.

2. 1960-1961: de Congo-episode

In de troebele periode van de Congolese onafhankelijkheid, riep de Katangese leider Moïse Tshombe de onafhankelijkheid van zijn provincie uit te roepen. België had Tshombe voorafgaandelijk verzekerd de Katangese onafhankelijkheid snel te zullen erkennen. Maar op vraag van eerste minister Lumumba, die ermee dreigde militaire steun te vragen aan de Sovjetunie en de diplomatieke betrekkingen met België verbrak, verzocht de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, half juli 1960, België zijn troepen terug te trekken uit Congo, waar hun plaats werd ingenomen door VN-blauwhelmen.

De Belgische regering zat geprangd tussen, enerzijds, de wensen van de koloniale ondernemingen om, zeker in Katanga, een geprivilegieerde positie te behouden, en, anderzijds, de onwil van de eigen publieke opinie, die geen koloniale oorlog wenste, zoals Frankrijk in Algerije, en de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, waar zowel de Sovjetunie als de Verenigde Staten de resolutie tot terugtrekking van de Belgische troepen hadden gesteund. Steun kwam er enkel van de twee andere Europese koloniale machten, Frankrijk en Groot-Brittannië, die zich hadden onthouden. België nam het de Amerikaanse regering bijzonder kwalijk en dreigde met vergeldingsmaatregelen, zoals de niet-aankoop van nieuwe Amerikaanse Starfighter-gevechtsvliegtuigen en een herziening van de financiële verbintenissen binnen de NAVO.

Maar deze bedreigingen werden nooit hard gemaakt. Ook Spaak deelde aanvankelijk de Belgische onvrede met de Amerikaanse houding, maar zou vanaf april 1961, toen hij opnieuw minister van buitenlandse zaken was geworden, alles in het werk stellen om de Amerikaans-Belgische betrekkingen opnieuw te normaliseren.

3. 1979-1985: de rakettenzaak

In december 1979 besliste de NAVO-Raad tot installatie van nieuwe Amerikaanse kernwapens in Europa, waaronder in België. De uitvoering van deze beslissing werd in de daaropvolgende jaren voor de Republikeinse president Reagan een cruciaal onderdeel in zijn campagne om de Sovjetunie onder druk te zetten en daardoor meteen ook een geloofsartikel inzake Atlantische trouw. In Europa, en ook in België, was het verzet echter aanzienlijk. De liberalen waren, op de jong-liberalen van Guy Verhofstadt na, onverdeeld voorstander, de socialisten tegenstander en de christen-democraten verdeeld tussen hun linker- en rechtervleugel. Binnen de regering lieten zowel minister van buitenlandse zaken Simonet (PS) als minister van landsverdediging José Desmarets (PSC) weten zelf voorstander te zijn van een positieve Belgische beslissing. Om hun eigen voorkeur te kunnen doordrukken, speelden Simonet en Desmarets dubbelspel door aan de overige kleine NAVO-landen, die eveneens terughoudend waren, te verklaren dat er in België geen problemen waren en in België dat de regering als enige binnen de NAVO bezwaren maakte.

Vanaf 1980 werden de kernwapens in België 'koninginnestukken op het politieke schaakbord', naar de woorden van Hugo de Ridder. Minister van buitenlandse zaken Leo Tindemans maakte daarbij bij herhaling allusie op de economische retorsiemaatregelen die de Verenigde Staten zouden nemen indien België niet zou instemmen met de geplande opstelling. Het debat zou bijna vijf jaar aanslepen.

Op 14 maart 1985 verleende de Belgische regering uiteindelijk de toestemming tot installatie van Amerikaanse kernwapens in België. Eerste minister Martens verzocht de Amerikaanse ambassadeur om onmiddellijke uitvoering van deze beslissing om te verhinderen dat binnen de meerderheid sommige christen-democraten alsnog zouden pleiten voor uitstel.

4. 1988: de clash in Scheveningen

In december 1987 hadden de Verenigde Staten en de Sovjetunie het INF-verdrag gesloten. Daardoor was binnen de NAVO de aandacht zich gaan richten op de modernisering van de overgebleven kernwapens voor de korte afstand, die de door het INF-verdrag verloren militaire mogelijkheden moesten compenseren.

Binnen de Belgische regering formuleerde minister van landsverdediging Guy Coëme (PS) vanaf eind september 1988 als eerste bedenkingen bij de geplande nucleaire modernisering. Deze leek hem niet alleen inopportuun gezien de ontwikkelingen in de Sovjetunie, waar Mikhail Gorbatsjov intussen al verscheidene jaren aan de macht was, maar ook in contradictie met het regeerakkoord waarin juist onderhandelingen waren bepleit over deze wapensystemen (wat was trouwens zeer tegen de zin geweest van de Verenigde Staten: de regering-Reagan had op 25 mei 1988, in een hautaine nota aan de nieuwe Belgische regering, geschreven verontrust te zijn dat zulk een standpunt door een NAVO-lidstaat werd vertolkt). Daarenboven leek een positieve beslissing Coëme des te minder aangewezen omdat in Duitsland minister van buitenlandse zaken Genscher binnen de regering soortgelijke bezwaren had geformuleerd en Coëme daarvan via parallelle kanalen op de hoogte was gebracht.

Binnen de regering had minister van buitenlandse zaken Leo Tindemans, net vóór de vorming van de regering, nog gewezen had op de noodzaak tot moderniseren. Als gevolg van een formeel *njet* van Louis Tobback, SP-fractieleider in de Kamer, die hierin een nieuw voorbeeld vermoedde van "sluipende besluitvorming", besliste de regering op 21 oktober 1988 dat het voorbarig was zich uit te spreken over de voorgestelde modernisering. Toen deze regeringsbeslissing aan de NAVO-bondgenoten werd meegedeeld, waren de NAVO-ambtenaren uit hun lood geslagen: volkomen onverwachts in hun ogen had België immers zijn vertrouwde houding van stilzwijgende instemming met de modernisering laten varen. De reacties lieten niet op zich wachten. Op de ministeriële Nuclear Planning Group van de NAVO in Scheveningen vroegen verschillende collega's van Coëme hem om een persoonlijk onderhoud. Geen van zijn hem viel hem bij, sommigen waren zelfs bepaald onbehouden. M. Wörner, secretaris-generaal van de NAVO, was ziedend en de Amerikaanse defensie-minister zou zijn Belgische collega de hele tijd door negeren.

In eigen land had een deel van de Belgische pers zware kritiek. Sommigen hadden het over een grote onhandigheid en weinig glorieus bochtenwerk, anderen deden opmerken dat in het eindcommuniqué geen spoor te bekennen was van enig Belgisch voorbehoud. Minister van buitenlandse betrekkingen Tindemans viel publiek uit tegen zijn defensiecollega. Een "ongelukje tijdens zijn inrijperiode", bestempelde Tindemans het optreden van Coëme - waarbij hij over het hoofd zag dat Coëme zich enkel aan het regeringsmandaat had gehouden - en hij sprak de hoop uit dat "het debat dat België heeft uitgelokt in Scheveningen, geen sporen nalaat". De Belgische reserve maakte het dossier van een aanvankelijk routineus bedoelde beslissing tot een politiek relevant dossier. In West-Duitsland ging minister van buitenlandse zaken Genscher vervolgens zware druk uitoefenen op kanselier Kohl. Drie maanden nam deze een identiek standpunt in. Daarmee verdween de geplande modernisering van de agenda.

Zoals ik eerder heb geschreven: "Het zandkorreltje van klein duimpje had het raderwerk ontregeld. Zes jaar later bekleedde een Belg bovendien opnieuw de functie van secretaris-generaal van de NAVO. Gedaan isolement, weg de illusie dat een klein land geen invloed kan uitoefenen en geen uitgesproken mening mag vertolken."

[Morgen volgen verdere bedenkingen bij deze aangelegenheid.]

www.rikcoolsaet.be